ΤΟ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ:
Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Geoff Eley

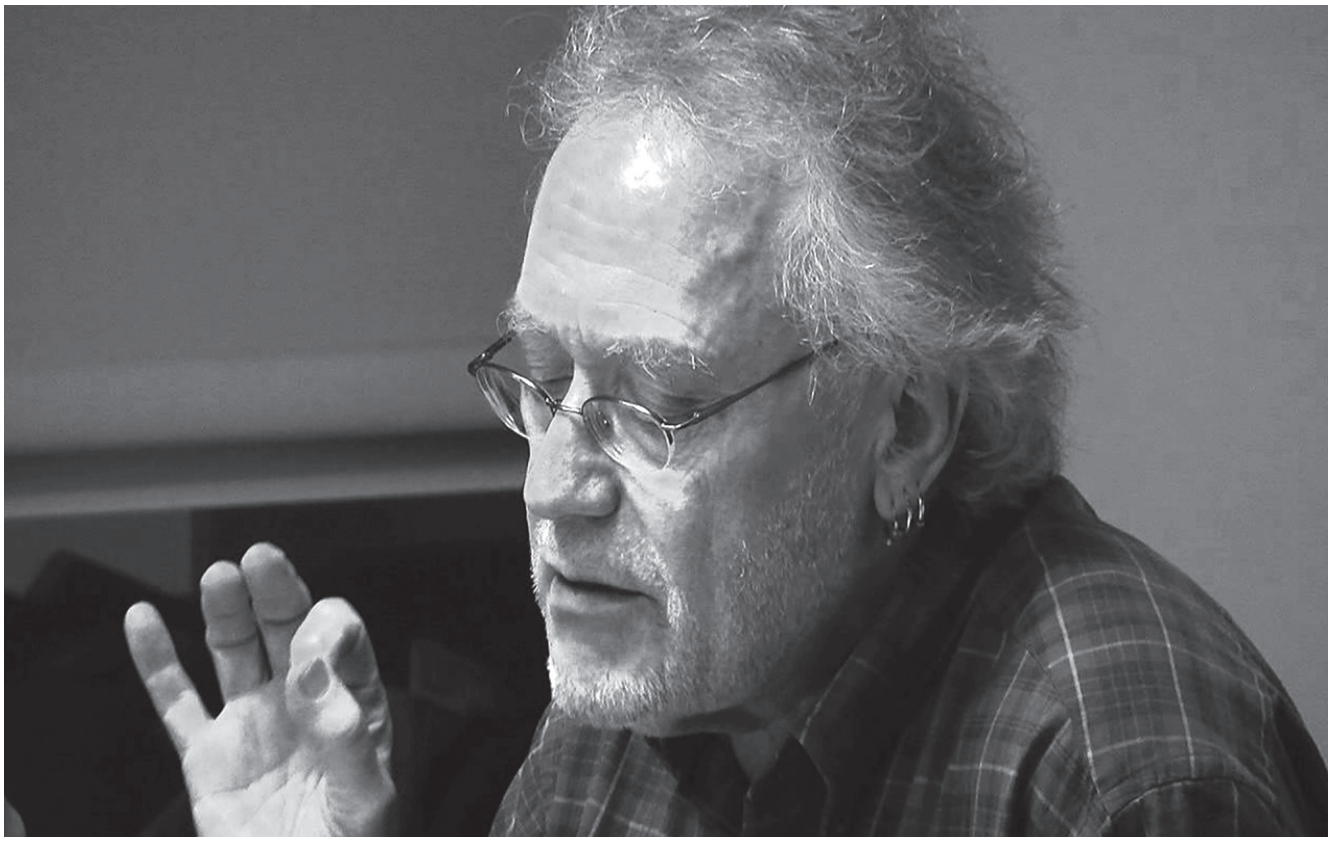

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟΝ ΓΙΩΡΓΟ ΣΟΥΒΛΗ[1]

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Θα θέλατε να μας μιλήσετε λίγο για τον εαυτό σας εστιάζοντας στις πιο καθοριστικές εμπειρίες –ακαδημαϊκές και πολιτικές– που σας διαμόρφωσαν ως προσωπικότητα;*

Ο Geoff Eley διδάσκει Ιστορία στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν.

Ο Γιώργος Σουβλής είναι υποψήφιος διδάκτορας ιστορίας στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας.

Ο Γιώργος Γιαννακόπουλος είναι διδάκτορας νεώτερης ευρωπαϊκής ιστορίας στο Queen Mary University του Λονδίνου.

GEOFF ELEY: Γεννήθηκα το 1949, μεγάλωσα κατά τη διάρκεια του 1950 και του 1960 στη Βόρεια Αγγλία (πιο συγκεκριμένα, στο νοτιότερο σημείο της). Σπούδασα στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και ολοκλήρωσα το διδακτορικό μου την περίοδο 1970-1974. Θα περιέγραφα τον εαυτό μου ταυτοχρόνως ως ένα παιδί του κοινωνικού κράτους, της μεταπολεμικής διευθέτησης, καθώς και ως έναν αμετανόητο 68άρη.[2] Η οικογένειά μου προερχόταν από τα κατώτερα στρώματα της μεσαίας τάξης, με καταγωγή από την επαρχία. Ήταν μεθοδιστές με ισχυρές ρίζες στη μη κομφορμιστική γλαδστονική φιλελεύθερη παράδοση – ο ένας παππούς ήταν φωτογράφος και καλουποτεχνίτης στην κεραμική (άνεργος το μεγαλύτερο διάστημα της δεκαετίας του 1930), ο άλλος μανάβης.

Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 132-133, Ιανουάριος - Ιούνιος 2016, σ. 133-143

Αν και οι δύο γονείς μου τελείωσαν το Γυμνάσιο, κανείς δεν ήταν σε θέση να συνεχίσει τις σπουδές του για οικονομικούς λόγους. Είχα απόλυτη συνείδηση τόσο των εφοδίων που έλαβα από την οικογένειά μου (η σημασία της εκπαίδευσης και μια ισχυρή κοινωνική συνείδηση) και από τη συγκυρία (τα οφέλη του κοινωνικού κράτους), όσο και των περιορισμών που αυτά ενείχαν. Υπό αυτό το πρίσμα, η έκρηξη μιας νέας σκέψης, ο πολιτισμικός πειραματισμός, η κοινωνική ανεκτικότητα και οι σεξουαλικές ελευθερίες της δεκαετίας του 1960 ήταν εξαιρετικά απελευθερωτικές, σχεδόν συγκλονιστικές! Ήμουν πολύ τυχερός που ενηλικιώθηκα τη συγκεκριμένη περίοδο και που υπήρξα φοιτητής στα χρόνια 1967-1970.

Τυχαία βρέθηκα σε συναρπαστικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης – αρχικά στο κολέγιο Balliol της Οξφόρδης, κατόπιν στο Πανεπιστήμιο του Sussex για το διδακτορικό μου και εν συνεχεία στο Κέμπριτζ, όπου και δίδαξα την περίοδο 1975-1979. Διδάχθηκα τότε πολλά, περισσότερα απ' όσα έμαθα από τους καθηγητές μου, παρότι είχα την τύχη να έχω, στο Balliol, έναν εξαιρετικό μέντορα, τον Hartmut Pogge von Strandmann, ο οποίος και ήταν, στη συνέχεια, ο επιβλέπων του διδακτορικού μου στο Sussex. Έμαθα επίσης πολλά από αυτούς που συχνά αποκαλούνται βρετανοί μαρξιστές ιστορικοί (Eric Hobsbawm, Edward Thompson, Christopher Hill, George Rudé κ.ο.κ.), όπως και από τους διαδόχους τους, που κατά τη διάρκεια του 1960 και του 1970 βρίσκονταν γύρω από το περιοδικό *New Left Review*, με ιδιαίτερη επιρροή από τον Perry Anderson. Το άλλο όνομα που κλείνει τη λίστα αυτή είναι ο Raymond Williams.

Σε γενικές γραμμές με επηρέασε ιδιαίτερα η μαρξιστική δημιουργικότητα του 1970, ιδιαίτερα μέσω των μεταφράσεων του Γκράμσι· οτιδήποτε κυκλοφορούσε διά μέσου του *New Left Review* και του New Left Books/Verso· τα πολλά περιοδικά που εμφανίζονταν σε διάφορους ακαδημαϊκούς κλάδους, η νέα διεπιστημονικότητα και ειδικότερα οι πολιτισμικές σπουδές· το άνοιγμα της συζήτησης εντός και γύρω από το Κομμουνιστικό Κόμμα Μεγάλης Βρετανίας· οι νέες φεμινιστικές θεωρήσεις που αναπτύχθηκαν, πότε σε διάλογο και πότε ανεξάρτητα από τις μαρξιστικές θεωρήσεις. Τέλος, ιδιαίτερα προς το τέλος του 1970, θα πρέπει να αναφέρω τον Stuart Hall, μαζί με τον Ernesto Laclau (για τη σχέση μεταξύ ιδεολογίας και φασισμού), τον Göran Therborn (για ό,τι προανέφερα αλλά και σε σχέση με το κράτος), καθώς και τους Althusser και Πουλαντζά. Όταν έφυγα για πρώτη φορά από το Ηνωμένο Βασίλειο για το Michigan, το 1979, οι βασικές μου επιρροές –οι διανοητικοί και πολιτικοί μου καθοδηγητές, στην πραγματικότητα– ήταν ο Stuart Hall, ο φεμινισμός, ο Gramsci, ο Williams, ο Anderson, ο Laclau. Αργότερα, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, με επηρέασε ιδιαίτερα η σκέψη του Foucault, τα επιτεύγματα των πολιτισμικών σπουδών και αυτού που σήμερα αποκαλούμε «πολιτισμική στροφή». Σε πολιτικό επίπεδο, την περίοδο ανάμεσα στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και του 1980, θα αποκαλούσα τον εαυτό μου φεμινιστή-ευρωκομμουνιστή.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Στην πρώτη σας μελέτη, το* Reshaping the German Right (Yale University Press, Νιου Χέιβεν-Κονέκτικατ, 1980) *εστιάζετε στο πολιτικό συγκείμενο της ανάδυσης της γερμανικής άκρας δεξιάς. Εξετάζοντας λεπτομερώς την πολιτική τροχιά διαφόρων ομάδων πίεσης (Ναυτική Λίγκα, Παγγερμανική Λίγκα) υποστηρίζετε ότι η γερμανική δεξιά ριζοσπαστικοποιήθηκε υπό την πίεση αιτημάτων «από τα κάτω», όπως αυτά εκφράστηκαν από τις διάφορες ομάδες της κοινωνίας πολιτών που εξετάζετε. Αυτή η διαδικασία δημιούργησε τις αναγκαίες συνθήκες για την ανάδυση του ναζισμού. Με άλλα λόγια, χρησιμοποιώντας τη γκραμσιανή ορολογία, η ανικανότητα ή η απροθυμία του κυρίαρχου αστικού πολιτικού κατεστημένου να αρθρώσει ικανοποιητικές ηγεμονικές απαντήσεις σε αυτές τις πιέσεις, δημιούργησε τον πολιτικό χώρο για την ανάδυση της γερμανικής άκρας δεξιάς. Μια άμεση θεωρητική συνεπαγωγή αυτής της συλλογιστικής είναι πως ο γερμανικός ναζισμός, κατά τη διάρκεια της μεσοπολεμικής περιόδου, δεν αναδύθηκε από μια κοινωνία με ανίσχυρη κοινωνία πολιτών ή από μια κοινωνία όπου η αριστοκρατία ήταν κυρίαρχη τάξη. Προέκυψε, μάλλον, από έναν κοινωνικό σχηματισμό, όπου η ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών ξεπέρασε την ανάπτυξη των ηγεμονικών πολιτικών κομμάτων. Συμφωνείτε με αυτήν την ερμηνεία;*

GEOFF ELEY: Μου αρέσει ο τρόπος με τον οποίο συνοψίζετε αυτό το οποίο επιχείρησα να κάνω στο βιβλίο. Βασική μου στόχευση ήταν να επιχειρηματολογήσω ενάντια σε αυτό που αποκαλούμε «ειδικό μονοπάτι» [Sonderweg],[3] ένα πλέγμα υποθέσεων για το τι συνέτεινε στη διαφορετικότητα της Γερμανίας: αποτυχημένη αστική επανάσταση, ασθενής φιλελευθερισμός, πρωτοκαθεδρία προβιομηχανικών παραδόσεων, φεουδαλοποίηση της αστικής τάξης κ.ο.κ. Επίσης, με βοήθησαν ιδιαίτερα οι διατυπώσεις του Laclau για τον λαϊκισμό – το βιβλίο του, που περιέχει κείμενα για τον λαϊκισμό και τον φασισμό, κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Verso την περίοδο που επεξεργαζόμουν τα επιχειρήματά μου για τον ριζοσπαστικό εθνικισμό και τη σχέση του με τις υφιστάμενες, τη δεκαετία πριν από το 1914, μορφές της δεξιάς.

Θα ήθελα όμως να σχολιάσω τη φράση σας αναφορικά με «τις αναγκαίες ιστορικές συνθήκες για την ανάδυση του ναζισμού». Θα το έθετα διαφορετικά. Ήμουν ιδιαίτερα προσεκτικός να μην προεξοφλήσω από το 1913-1914 την ανάδυση του ναζισμού (και του φασισμού), επειδή

ο ενδιάμεσος αντίκτυπος και οι συνέπειες τόσο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της παγκόσμιας συγκυρίας του 1917-1923, όπως και η δεκαετία του 1920 και η ύστερη συγκυρία της κρίσης του 1929-1933, ήταν απολύτως αποφασιστικά γεγονότα υπό αυτή τη σκοπιά. Έτσι, η δική μου διατύπωση στο τέλος του βιβλίου, για την οποία ορισμένοι βιβλιοκριτικοί διαμαρτυρήθηκαν αλλά ήταν συνειδητά πολύ προσεκτική εκ μέρους μου, ήταν ότι η ριζοσπαστικοποίηση που συνέβη πριν από το 1914 παρήγαγε «μια κρίσιμη συνθήκη μέλλουσας δυνατότητας για την ανάδυση του γερμανικού φασισμού».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Πώς αντιμετωπίζετε την αναθέρμανση της συζήτησης για το «ειδικό μονοπάτι» [Sonderweg]; Διατηρεί ακόμη αυτή η έννοια την ευρετική της αξία;*

GEOFF ELEY: Σε γενικές γραμμές, η έννοια του Sonderweg έχει εξαντλήσει τη χρησιμότητά της. Η επιστροφή στο «ειδικό μονοπάτι» είναι αδιέξοδη. Ήταν χρήσιμη κάποτε. Προήλθε από ένα πλέγμα λόγων την περίοδο μετά το 1945, όταν ένα συγκεκριμένο ιδεώδες της επιτυχούς «εκσυγχρονισμένης» φιλελεύθερης-δημοκρατικής «Δύσης» είχε ως πρότυπο ιδεολογικά κατασκευασμένες και αποκαθαρμένες [sanitized] ιστορίες της Αγγλίας και της Αμερικής (οι ιστορίες της Γαλλίας ήταν πιο αμφίσημες) και ενδέχεται να οδηγούσε σε ένα κανονιστικό επιχείρημα περί του πώς αναπτύσσονται εν γένει επιτυχημένες μοντέρνες κοινωνίες και τα πολιτικά τους συστήματα. Αυτός ήταν ένας ισχυρισμός, που ασκούσε μεγάλη επιρροή σε μια κοινωνία σαν τη δυτικο-γερμανική, όπου προοδευτικοί διανοούμενοι επιχειρούσαν να αναμετρηθούν με το ναζιστικό παρελθόν και να αναπτύξουν μια ερμηνεία για τις συνθήκες επώασης της «γερμανικής καταστροφής».

Η κανονιστική ιστορία τέτοιου τύπου εδραζόταν σε αδύναμες συγκριτικές ενοράσεις. Προϋπέθετε παρωχημένες ιστοριογραφικές ερμηνείες της βρετανικής και γαλλικής ιστορίας. Αντανακλούσε επιπόλαιες υποθέσεις για τις εξελίξεις στη Βρετανία και τη Γαλλία, ανάμεσα στον 17ο και τον 19ο αιώνα. Συνεπώς, η γερμανική ιστορική αναζήτηση εστίασε σε λάθος ερωτήματα. Μέρος της κριτικής μας στο *The Peculiarities of German History* (με τον David Blackbourn, 1984) ήταν να θέσουμε τα βασικότερα υποθετικά ερωτήματα [counterfactuals]: εάν όντως ίσχυε η θέση για την «αποτυχημένη γερμανική αστική επανάσταση», σε τι συνίστατο η *θετική* έννοια της υποτιθέμενης αστικής επανάστασης; Μόλις δόθηκε απάντηση στο ερώτημα αυτό, έγινε σαφές ότι αυτό που ο Wehler και άλλοι πίστευαν ότι είχε συμβεί στις ιστορίες της Βρετανίας και της Γαλλίας, ήταν ακριβώς αυτό που αναθεωρητές ιστορικοί των αγγλικών και γαλλικών επαναστάσεων είχαν κριτικάρει. Έτσι, αποδείχτηκε ότι η θέση περί «ειδικού μονοπατιού» βασιζόταν σε μια φαντασίωση περί του τι είχε συμβεί στη Βρετανία, στη Γαλλία και αλλού. Αυτό ήταν απολαυστικά ειρωνικό: ένας βρετανός μαρξιστής (ο υποφαινόμενος) να χρησιμοποιεί αντι-μαρξιστικές αναθεωρητικές ιστοριογραφίες των γαλλικών και αγγλικών επαναστάσεων, εναντίον δυτικογερμανών αντι-μαρξιστών (Wehler και λοιποί), οι οποίοι βασίζονταν σε παρωχημένες μαρξιστικές ερμηνείες της βρετανικής και γαλλικής ιστορίας.

Σε αντιδιαστολή, εμείς θέλαμε να δημιουργήσουμε μια διαφορετική και πιο γόνιμη βάση στοχασμού για τη γερμανική ιστορία και να ξαναθέσουμε το ζήτημα μιας πιο παραγωγικής και εύλογης προσέγγισης για τις «καταγωγές του ναζισμού». Εν μέρει αυτό περιλάμβανε την εστίαση στα χρόνια της Βαϊμάρης και στις συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς και στην περίοδο του ύστερου Kaiserreich,[4] όταν οι ακραίες εντάσεις που απέρρεαν από τις συνέπειες της γερμανικής καπιταλιστικής εκβιομηχάνισης (οι «αντιφάσεις της γερμανικής νεωτερικότητας», «η νεωτερικότητα στα όριά της») δημιούργησαν τις συνθήκες για την ανάδυση ριζοσπαστικών μορφών δεξιόστροφης πολιτικής. Έτσι προέκυψε το μακροπρόθεσμο ενδιαφέρον για τη συνοχή της περιόδου ανάμεσα στο 1830 και το 1930. Επίσης, έπρεπε να αναζητηθούν νέα πεδία σύγκρισης. Αντί να οδυρόμαστε, όπως ο Ralf Dahrendorf, «γιατί δεν ήταν Αγγλία η Γερμανία», κατά την εύστοχη παρατήρηση του David Blackbourn, θα ήταν πιο ενδιαφέρον να συγκρίνουμε τη Γερμανία με την Ιταλία. Επρόκειτο για νέα κράτη, που ενοποιήθηκαν τη δεκαετία του 1860. Και οι δύο κοινωνίες παρήγαγαν φασιστικές κυβερνήσεις. Και τα δύο κράτη είχαν ακραίες περιφερειακές κοινωνικές ανισότητες (η ανατολική Elbia και η Βαυαρία, σε αντιδιαστολή με το ιταλικό Mezzogiorno). Επιπλέον, θα μπορούσαμε κατ'αντιστοιχία να αναφέρουμε την Ιαπωνία. Έτσι, για εμάς το θέμα δεν ήταν απλά ζήτημα σύγκρισης per se. Δεν ήταν *καν* ποτέ *πόσο* έπρεπε να συγκρίνουμε, αλλά *πώς* και *σε ποια βάση.*

Αυτά τα ζητήματα είναι ακόμη κρίσιμα στη γερμανική ιστορική συζήτηση. Και εξακολουθεί να τα περιπλέκει το ενδεχόμενο επιστροφής σε μια οπτική Sonderweg, ακόμη και αν είναι τροποποιημένη ή υποδόρια. Πώς μπορούμε να τοποθετήσουμε το 1933 στη μακρά πορεία του γερμανικού παρελθόντος; Πώς και με ποιους τρόπους διαφέρει η γερμανική από άλλες ευρωπαϊκές ιστορίες; Ποιες είναι οι πιο αποδοτικές στρατηγικές για να εννοιολογήσει κανείς την κίνηση κοινωνιών στον χρόνο; Πώς μπορεί η γερμανική περίπτωση να συμβάλλει στην ιστορικοποίηση του «μοντέρνου» και της «νεωτερικότητας;» Πώς μπορούν να συγκριθούν καλύτερα οι εθνικές ιστορίες; Θεωρώ ότι το καλύτερο σημείο αφετηρίας είναι οι πιο άμεσες συγκυρίες και όχι η γερμανική μακρά διάρκεια.

Υπάρχει μια ακόμη διάσταση που διαφαίνεται στις σημερινές ερευνητικές αιχμές των ιστορικών: οι ελλείψεις της εθνικής-ιστορικής προοπτικής σε διάφορα επίπεδα

κλίμακας, δομής, επιστημολογίας και θεωρίας, οντολογίας και εμπειρίας. Η προοπτική του Sonderweg *παραμένει* προβληματική σε όλες αυτές τις κατευθύνσεις. Γίνεται ολοένα και πιο δύσκολο να υπερασπιστεί κανείς την μακροσκοπική θεώρηση της εθνικής ιστορίας, τώρα που το παγκόσμιο και το διεθνικό [transnational] έχουν γοητεύσει τη φαντασία του ιστορικού. Η πιο ενδιαφέρουσα ιστορική έρευνα εκτείνεται σε πλαίσια είτε μεγαλύτερα (παγκοσμιοποίηση, δι-εθνικές και υπερ-εθνικές οντότητες), είτε μικρότερα από τα όρια του κυρίαρχου εθνικού κράτους (δημιουργικές μικροϊστορίες). Η προσέγγιση του Sonderweg απομακρύνεται από σημερινές συζητήσεις και μεθόδους ανάλυσης και προβάλλει μια ιδιαίτερη εννοιολόγηση της «Γερμανίας», προεκτείνοντας τις γερμανικές ιδιαιτερότητες (την ιδιαιτερότητα της γερμανικής ιστορίας στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα) ακόμη και σε πρώιμες περιόδους, έως την εποχή της Μεταρρύθμισης.

Δυστυχώς, πέραν της ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας, ο τρόπος σκέψης του Sonderweg καλά κρατεί στον δημόσιο λόγο και σε τοποθετήσεις πολιτικών, δημοσιογράφων και μη ιστορικών πανεπιστημιακών (πολιτικών επιστημόνων και καθηγητών λογοτεχνίας), ιδιαίτερα όσον αφορά τις σχέσεις του ναζισμού με το βαθύ γερμανικό παρελθόν. Ενδεικτικός, ως προς αυτό, είναι ο θόρυβος που είχε ξεσπάει προ εικοσαετίας γύρω από το *Hitler's Willing Executioners* του Daniel Goldhagen.[5] Σε κάθε όμως περίπτωση, το Sonderweg έχει εγκαταλειφθεί από την πλειονότητα των γερμανών ιστορικών. Υπολείμματα μπορούν ακόμη να βρεθούν εδώ και εκεί, ιδιαίτερα ανάμεσα στους βετεράνους της Σχολής του Μπίλεφελντ και άλλους της Σχολής του Eckart Kehr[6] της δεκαετίας του 1960 και τους συμμάχους τους – σε επιχειρήματα για την αυταρχικότητα των βασικών θεσμών του Kaiserreich, που ο Wehler συνέχισε να δικαιολογεί.

Ένας αμετανόητος υποστηρικτής της κλασικής θέσης του Sonderweg, ο Heinrich August Winkler, το έχει κωδικοποιήσει σε δύο σειρές γενικής ιστορίας: μια δίτομη ιστορία της Γερμανίας per se, το *Germany: The Long Road West, 1789-1990*, και μια δίτομη ιστορία της Δύσης τον 20ό αιώνα.[7] Τέτοια έργα εκφράζουν μια παλαιότερη ορθοδοξία. Λίγοι μόνο συνάδελφοι στον αγγλόφωνο χώρο επαναφέρουν μεταμφιεσμένες εκδοχές ή παραλλαγές του Sonderweg, αλλά ακόμη και αυτοί συνήθως δεν παραδέχονται ότι έχουν τέτοιες προθέσεις. Το εύρος των ενδιαφερόντων και προσεγγίσεων στο πεδίο έχει ξεπεράσει το παρωχημένο αυτό πλαίσιο. Είναι ενδεικτικό ότι η πιο σοβαρή γενική ιστορία του γερμανικού 20ού αιώνα μέχρι σήμερα, το *Geschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert* του Ulrich Herbert, αποφεύγει οποιαδήποτε αναφορά στη συζήτηση.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Μπορούμε να εφαρμόσουμε το αναλυτικό σχήμα που προτείνετε για να ερμηνεύσουμε την ανάδυση του φασισμού στην Ιταλία; Στην Ιταλία δεν έχουμε εθνικιστικές λίγκες παρόμοιες με της Γερμανίας αλλά μια ισχυρή κοινωνία πολιτών, η οποία εμφανίζεται μέσω των διαδεδομένων αγροτικών συνεταιρισμών σε αρκετές αγροτικές περιοχές (Εμίλια Ρομάνα, Λομβαρδία, Λιγουρία). Έχουμε εδώ την ίδια δυναμική μιας κρίσης που εκφράζεται μέσω της φασιστικοποίησης αυτών των συνιστωσών της κοινωνίας πολιτών, εξαιτίας της ανικανότητας των πολιτικών ελίτ να ικανοποιήσουν τα αιτήματά τους – δημιουργώντας κατά αυτόν τον τρόπο πολιτικές ευκαιρίες για το Εθνικό Φασιστικό Κόμμα;*

GEOFF ELEY: Στην ιταλική περίπτωση, η δύναμη των σοσιαλιστών στην επαρχία του Βορρά, μεταξύ του 1919 και του 1920, επίσπευσε τη σύγκλιση των ελίτ με το μουσολινικό κίνημα. Από τη μια, αυτό προκάλεσε την εμφάνιση του ριζοσπαστικά δεξιού κινήματος των φασιστών, μέσω του οποίου η προοδευτική ιδεολογία του πρώιμου προγράμματος του 1919 σύντομα παραμερίστηκε και υπερίσχυσε η χρήση στρατικοποιημένων μορφών δράσης και η άμεση βία (σκοτώνοντας σοσιαλιστές και ξυλοκοπώντας τους, παρά συζητώντας μαζί τους). Από την άλλη, οι γαιοκτήτες και οι καπιταλιστές είδαν τους φασίστες ως λύση, με δεδομένη την αναποτελεσματικότητα του φιλελεύθερου κράτους και της μαξιμαλιστικής ρητορικής του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος [ΙΣΚ]. Συνεπώς, η μεγαλύτερη ριζοσπαστικοποίηση του ΙΣΚ (συγκριτικά με το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα [SPD]) δημιούργησε τις διαστάσεις της κρίσης, μέσα στην οποία η φασιστική επιλογή άρχισε να φαίνεται λογική στις ιταλικές ελίτ. Στη Γερμανία, το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα κατέληξε να είναι πολύ πιο σημαντικό ως σταθεροποιητικός παράγοντας ενάντια στην αριστερά.

Από τον Μεσοπόλεμο στη σημερινή κρίση

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Μπορούμε να προσδιορίσουμε κάποιες αναλογίες μεταξύ της κοινωνικο-οικονομικής κρίσης του Μεσοπολέμου και της εξελισσόμενης καπιταλιστικής, που βιώνουμε από το 2008;*

GEOFF ELEY: Εδώ είμαι πουλαντζιανός. Βρίσκω την ιδέα της δυαδικής κρίσης ή τη στενά συνδεδεμένη διπλή κρίση (κρίση αντιπροσώπευσης, κρίση ηγεμονίας) ιδιαίτερα χρήσιμη για να προσδιοριστεί το είδος της κρίσης, από την οποία ο φασισμός ενδέχεται να προέκυψε και στην οποία η ιδέα της επιστροφής στον φασισμό αρχίζει να φαίνεται εφικτή. Από τη μια πλευρά, παρέλυσε ή έπαψε να λειτουργεί το κρατικό-θεσμικό σύμπλεγμα, με συνέπεια να δυσχεραίνει τη διαδικασία οργάνωσης μιας ικανοποιητικής βάσης συνοχής, μεταξύ των βασικών τμημάτων των κυρίαρχων στρωμάτων. Σε αυτήν την περίπτωση,

στρατηγικές όπως η προεδρική δικτατορία (για παράδειγμα, το άρθρο 48 του Συντάγματος της Βαϊμάρης) ή μια «κυβέρνηση ειδικών» ή κάποια άλλη μορφή αυταρχικής μη ελέγξιμης κυβέρνησης, άρχισαν να γίνονται ευκταίες για τη δεξιά και τους συμμάχους της, έτσι ώστε η συνταγματική δημοκρατία και η διαδικασιακή νομιμοποίηση να μπορούν να παραμεριστούν. Από την άλλη, οι πολυπλοκότητες της κινητοποίησης μιας ευρείας λαϊκής υποστήριξης (και στο εκλογικό σώμα) καθίστανται μη διαχειρίσιμες και ο υπάρχων κομματικός μηχανισμός αποσυντίθεται. Σε αυτή την περίπτωση, το εκλογικό σώμα αρχίζει και κοιτάζει αλλού.

Εάν χρησιμοποιήσουμε αυτή την οπτική της δυαδικής κρίσης, έχουμε μια καλή βάση για να αρχίσουμε να αποτιμάμε την πολιτική κρίση που ξεκίνησε το 2008 – από χώρα σε χώρα, από καπιταλισμό σε καπιταλισμό, από πολίτευμα σε πολίτευμα. Χωρίς να καταφεύγουμε σε επιπόλαιες αναλογίες, μπορούμε να αρχίσουμε να παρατηρούμε τις ενδείξεις των διαδικασιών που μόλις περιέγραψα (π.χ. προεδρική δικτατορία, κυβέρνηση ειδικών, μη λογοδοσία, με επιπρόσθετη τη δυσαρέσκεια και τον κυνισμό του εκλογικού σώματος) στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ατμόσφαιρα. Αν και απέχουμε ακόμη από την πλήρη εκτύλιξη μια πουλαντζιανής διττής κρίσης, είναι πραγματικά αναγκαίο να προσδιορίσουμε, όσο το δυνατόν καλύτερα και υπεύθυνα, τις βάσεις πάνω στις οποίες μια τέτοια κρίση μπορεί να αναπτυχθεί.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ: *Πώς αποτιμάτε την πρόσφατη αναθέρμανση της συζήτησης για τις ιδιομορφίες του γερμανικού παρελθόντος; Μπορεί η σημερινή κρίση στην Ευρώπη να θεωρηθεί προϊόν της γερμανικής αυτοκρατορικής κληρονομιάς, όπως πιστεύουν κάποιοι, όπως ο Brendan Simms;*[8]

GEOFF ELEY: Γενικά αντιμετωπίζω με σκεπτικισμό επιχειρήματα που εδράζονται σε δομικές μακροχρόνιες γεωπολιτικές σταθερές, που ανάγονται στη Συνθήκη της Βεστφαλίας, στον Φρειδερίκο Β΄ της Πρωσίας (επονομαζόμενο και Μέγα), την αντίδραση απέναντι στον Ναπολέοντα, την «Realpolitik» του Μπίσμαρκ. Τέτοιες αντιλήψεις προδίδουν οκνηρία και υποκαθιστούν ορισμένες πιο ενδιαφέρουσες αναλύσεις, που θα μπορούσαν να εκκινούν από τα διακριτά χαρακτηριστικά και τις δομές πολιτικών ευκαιριών συγκεκριμένων περιόδων – από τα σύνθετα πεδία δυνατοτήτων που μορφοποιούνται από τις συνθήκες που επικρατούν σε συγκεκριμένες κοινωνίες και σε συγκεκριμένες περιόδους και που ενδέχεται να συνδέονται ή να συγκλίνουν σε διεθνικό επίπεδο, στο διεθνές σύστημα.

Επιπλέον, τα διάφορα έργα και δοκίμια του Simms μου φαίνονται αρκετά κοινότοπα. Η επανεμφάνιση μιας παλαιομοδίτικης εκδοχής διπλωματικής και στρατηγικής ιστορίας δεν προσφέρει τίποτε καινούριο σε σχέση με τη χρυσή περίοδο του A. J. P. Taylor, το 1950-1960. Αν και δεν στερείται λόγου ύπαρξης, πρέπει ωστόσο κανείς να επισημάνει τα πλεονεκτήματα της θέσης για την «προτεραιότητα της εσωτερικής πολιτικής» (Primat der Innenpolitik) του Fritz Fischer και των μαθητών του, καθώς και του Wehler. Σε κάθε περίπτωση, οι σημερινές φιλοδοξίες πολιτικών τύπου Σόιμπλε προδίδουν μια επεκτατική αντίληψη για τα γερμανικά συμφέροντα, που εδράζεται σε μια δογματική άποψη για τη θέση της Γερμανίας στην Ευρώπη στις αρχές του 20ού αιώνα. Ωστόσο, η πιο σημαντική αφετηρία για την ανάλυση της καταγωγής μιας τέτοιας αντίληψης (του Σόιμπλε) βρίσκεται στο *παρόν* και *όχι* στις γεωπολιτικές συνέχειες στις οποίες δίνει προτεραιότητα ο Simms και που ανάγονται στον Ναπολέοντα και τον Τριακονταετή Πόλεμο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Στο* German Colonialism in a Global Age *(Duke University Press, Durham-B. Καρολίνα, 2014) που συνεπιμεληθήκατε με τον Bradley Naranch συζητάτε αναλυτικά τη γερμανική αποικιακή αυτοκρατορία και τη σημασία της. Αναλογιζόμενος τις γερμανικές πολιτικές και οικονομικές προθέσεις σήμερα, αναφορικά με την Ευρώπη, θα περιγράφατε τη Γερμανία ως μια νεο-αποικιακή δύναμη;*

GEOFF ELEY: Μια τέτοια περιγραφή είναι σίγουρα πολεμικά φορτισμένη για πολλούς ιστορικούς λόγους. Όμως, αν αναλογιστεί κανείς τις αποκαλύψεις για τους όρους με τους οποίους ο Σόιμπλε και άλλοι αντιλαμβάνονται και διεξάγουν τις τελευταίες διαπραγματεύσεις, είναι αδύνατο να μη δει τις αναλογίες. Η ΕΕ έχει περάσει σε μια διαφορετική ιστορική περίοδο. Εάν κρίνουμε από τις τροπικότητες της συγκρότησής της, η «Ευρώπη» δεν ήταν ποτέ ένα δημοκρατικό σχέδιο με όρους συντάγματος και διαδικασιών. Αντιθέτως, χαρακτηρίστηκε από την *απουσία* κάθε μορφής δημοκρατικής λογοδοσίας. Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί την ύπαρξη ενός πολιτισμικού οικοδομήματος ενοποίησης και κοινών φιλοδοξιών, ένα καθεστώς σημασιοδότησης [signification], αν θέλετε, ενώ από τη δεκαετία του 1980 έχει σταδιακά αναπτυχθεί μια κοινή πολιτισμική αρχιτεκτονική, ακόμη και ορισμένες υπαρκτές βάσεις κοινής συνύπαρξης.

Επιπλέον, κατά τη δεκαετία από τα μέσα του 1980 έως τα μέσα του 1990, πολλοί πίστεψαν ότι η «κοινωνική Ευρώπη» ίσως και να γινόταν πραγματικότητα. Σήμερα όμως, όλα έχουν τελειώσει. Με την εξαίρεση της σοσιαλιστικής αριστεράς, η οποία παραμένει αδύναμη, δεν φαίνεται στον σημερινό ευρωπαϊκό συσχετισμό δυνάμεων κανένας πολιτικός φορέας που να υποστηρίζει ένα σχέδιο εκδημοκρατισμού και κοινωνικής προόδου. Η

«Ευρώπη» αναφέρεται *μόνο* σε ένα καθεστώς ρύθμισης (regime of regulation), το οποίο αρθρώνεται γύρω από τη γερμανική ηγεμονία.

Η «αστική επανάσταση» και οι προκλήσεις του αναθεωρητικού ρεύματος

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Μία από τις βασικές αναλυτικές κατηγορίες τις οποίες η μελέτης σας* Peculiarities of German History *(Oxford University Press, Οξφόρδη 1984) επιχειρεί να ανασκευάσει, είναι αυτή της «αστικής επανάστασης». Αυτή η έννοια έχει ακόμη κάτι να προσφέρει στους ιστορικούς, υπό το πρίσμα νέων μελετών όπως του Neil Davidson; Ποια είναι τα όριά της και με ποιους τρόπους μπορούμε να πάμε την ιστορική έρευνα κάποια βήματα πιο μπροστά;*

GEOFF ELEY: Για να είμαι ειλικρινής δεν σκέφτηκα ιδιαίτερα πάνω σε αυτή την έννοια τα τελευταία πολλά χρόνια. Αυτό δεν έγινε εμπρόθετα, περισσότερο προέκυψε ως αποτέλεσμα μιας σταδιακά αναπτυσσόμενης δυσκολίας στη χρήση της, λόγω των αιτιακών σχέσεων που έτεινε να συνεπάγεται (εντός της μαρξιστικής παράδοσης και όπως αυτή συγκροτήθηκε στη συνέχεια) μεταξύ των διαδικασιών ταξικού σχηματισμού και των μορφών πολιτικής, σε επίπεδο συλλογικής δράσης και κράτους. Το 1988 δημοσίευσα ένα κείμενο με τίτλο: «In Search of the Bourgeois Revolution: the Particularities of German History», στο οποίο ξαναστοχάστηκα τη μελέτη μου *Peculiarities* και τη συνεπαγόμενη συζήτηση γύρω από τη «γερμανική ιδιαιτερότητα» [Sondeweg], προκειμένου να αναπτύξω ορισμένα πιο σαφή και ευρύτερα επιχειρήματα, σε σχέση με τις συγκριτικές συνεπαγωγές για την πολιτική ανάπτυξη και τον κρατικό σχηματισμό. Στη συνέχεια, όμως, άλλαξαν τα ερευνητικά μου ενδιαφέροντα και έκτοτε δεν καταπιάστηκα εκ νέου με το καθαυτό ζήτημα της «αστικής επανάστασης».

Εκ των υστέρων σκέφτομαι, ότι θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον να το έκανα με αφορμή το έργο του Neil Davidson και άλλων. Αλλά για να το κάνω σωστά, θα πρέπει να αφιερώσω αρκετό χρόνο προκειμένου να μελετήσω το τεράστιο σώμα ιστοριογραφικής και θεωρητικής παραγωγής των τελευταίων 25 ετών (για τη Γαλλική Επανάσταση μόνο, για παράδειγμα!). Στην παρούσα φάση έχω επιφορτιστεί με πράγματα τα οποία δεν καθιστούν κάτι τέτοιο εφικτό. Υπάρχουν όμως ορισμένες πολύ ενδιαφέρουσες παρεμβάσεις, όπως το έργο του Marc Mulholland *Bourgeois Liberty and the Politics of Fear* (Oxford University Press, Οξφόρδη 2012), για παράδειγμα. Υπό αυτή την έννοια, έχει ενδιαφέρον ότι ο τόμος που θα ακολουθούσε το *Lineages of the Absolutist State* (New Left Books, Λονδίνο 1974) του Perry Anderson δεν εκδόθηκε ποτέ. Εν προκειμένω, ο Perry Anderson έκανε μια εξαιρετική ανακοίνωση πάνω στο θέμα της «αστικής επανάστασης», αλλά είναι η τελευταία που έχω υπόψη μου.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Ένας από τους κεντρικούς στόχους του βιβλίου* Reviving the English Revolution *(Verso, Λονδίνο 1988) που επιμεληθήκατε μαζί με τον William Hunt είναι, παραφράζοντας τον E. P. Thompson, να διασώσετε το έργο του Christopher Hill από τη χειράγωγηση των συντηρητικών αναθεωρητών ιστορικών. Αυτή η ιστοριογραφική τάση, πέρα από την αγγλική επανάσταση, επεκτάθηκε και σε κάθε ερμηνεία επαναστατικών διαδικασιών, επιχειρώντας να απαντήσει στις μαρξιστικές ερμηνείες που κυριαρχούσαν στο εν λόγω γνωστικό αντικείμενο. Συνδέεται αυτή η διαδικασία, που λαμβάνει χώρα στο πεδίο της ιστοριογραφίας, με ευρύτερες κοινωνικές διαδικασίες, ή αναπτύσσεται αυτόνομα σε σχέση με αυτές; Μπορούμε να συγκρίνουμε την αναθεωρητική πρόκληση με το φαινόμενο του μεταμοντερνισμού; Εντοπίζετε ομολογίες μεταξύ των δύο τάσεων, τόσο σε σχέση με τις αιτίες εμφάνισής τους όσο και σε σχέση με τα επιστημολογικά τους αιτούμενα;*

GEOFF ELEY: Δεν νομίζω ότι συμφωνώ με αυτή την εξίσωση. Παρακολουθούσα με ενδιαφέρον τις συζητήσεις στο πλαίσιο του μεταμοντερνισμού, στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές του 1990, ιδιαίτερα τις παρεμβάσεις του Fredric Jameson και του David Harvey, καθώς και τις παρεμβάσεις φεμινιστριών στο πλαίσιο των πολιτισμικών σπουδών. Δεν ήμουν ποτέ πολέμιος αυτών των συζητήσεων. Η χρήση της αναλυτικής κατηγορίας του «μεταμοντέρνου» θα μπορούσε να είναι παραγωγική. Κατά τη δεκαετία του 1990, ο όρος «μεταμοντερνισμός» δίχασε τους ιστορικούς στον αγγλόφωνο χώρο. Οι συνδέσεις που κάνετε, ίσως να προέρχονται από αυτή τη συζήτηση. Στο βιβλίο μας *The Future of Class in History: What's Left of the Social?* (2007), ο Keith Nield και εγώ αφιερώσαμε ένα ολόκληρο κεφάλαιο επιχειρώντας να καταγράψουμε τα θετικά και τα αρνητικά σημεία της όλης συζήτησης.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες επιστημολογικές προκείμενες του ιστορικού σας έργου είναι η πρόταση πως δεν υπάρχει αναγκαία αντίφαση μεταξύ της μακρο- και της μικρο-ιστορίας, ή, όπως αναφέρατε σε ένα από τα άρθρα σας, «μεταξύ της ανάλυσης της καθημερινότητας και της απάντησης των "μεγάλων ερωτημάτων" ή καθαυτής της χρήσης θεωρίας». Θα θέλατε να μας πείτε λίγα περισσότερα σε σχέση με αυτή την επιστημολογική παράμετρο του έργου σας;*

GEOFF ELEY: Κατά κάποιον τρόπο είναι αρκετά σαφές αυτό που λέω: αναλόγως με τι ερωτήματα καταπιάνεσαι, θα υπάρχει και η ανάγκη για θεωρία, μεθοδολογία και σώ-

ματα γνώσης, τα οποία να ανταπακρίνονται σε αυτά. Είμαι ανενδοίαστα εκλεκτικός πλέον. Τα πάντα εξαρτώνται από το είδος των ερωτημάτων στα οποία επιχειρείς να απαντήσεις. Τα ίδια ερωτήματα μπορούν να απαντηθούν σε διαφορετικά επίπεδα και με διαφορετικούς τρόπους. Πάντα θα υπάρχουν πάνω από μία προσεγγίσεις και πάνω από μία απαντήσεις. Άρα, γιατί θα πρέπει να διαλέξουμε; Δεν θέλω να παρεξηγηθώ: δεν εννοώ ότι όλα επιτρέπονται. Θα έλεγα όμως ότι πρέπει να σκεπτόμαστε προσεκτικά, με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη οξυδέρκεια και δημιουργικότητα, με ποιον τρόπο μπορεί να απαντηθούν τα ερωτήματα. Κάποιες φορές ίσως να χρειαζόμαστε μια συγκεκριμένη προσέγγιση, ορισμένες φορές κάποια άλλη. Τις περισσότερες φορές χρειαζόμαστε ποικίλους συνδυασμούς. Διαφορετική θεωρία για διαφορετικούς σκοπούς. Αυτό εννοώ με τον όρο «εκλεκτικισμός».

Αριστερά: κόμμα, κίνημα, εξουσία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Στη μελέτη σας* Forging Democracy *επιμένετε στον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτισαν τα κόμματα και τα κινήματα της εργατικής τάξης στην ανάδυση της μαζικής αστικής δημοκρατίας. Λαμβάνοντας υπόψη την «αποκένωση» των δυτικών δημοκρατικών θεσμών, που λαμβάνει χώρα τα τελευταία τριάντα χρόνια, θεωρείτε ότι η σύγχρονη αριστερά πρέπει να στοχεύσει στην ανασύσταση του αστικού κοινοβουλευτικού βίου; Και εάν ναι, υπό ποιες προϋποθέσεις;*

GEOFF ELEY: Δεν είμαι πολύ σίγουρος για το ποιες συνεπαγωγές περιλαμβάνετε στο επίθετο «αστική». Εάν αυτό σημαίνει «κοινοβουλευτική πολιτική, δομημένη γύρω από ένα σύνολο συμφερόντων και προσδέσεων, οι οποίες εξυπηρετούν την αστική τάξη», τότε δεν μου φαίνεται πολύ επιθυμητή! Εάν όμως, προσεγγίσουμε την «κοινοβουλευτική πολιτική» θεσμικά και διαδικασιακά ως ένα σύνολο πρακτικών και πρωτοκόλλων για τον προσδιορισμό της διεξαγωγής της πολιτικής σε διαφορετικά επίπεδα (εθνικό, περιφερειακό, τοπικό, υπερεθνικό), με ισχυρή διαδικασιακή νομιμοποίηση και με δημοκρατικό σύνταγμα, το οποίο δεν αποκλείει άλλες μορφές δημοκρατικής συμμετοχής και τον ακτιβισμό της βάσης, τότε μου φαίνεται εξαιρετικά σημαντική.

Αυτό συνδέεται επίσης και με την εκλογική πολιτική. Έτσι, μια εκλογική στρατηγική (ή μια πολιτική που εστιάζει στις εκλογές) δεν θα πρέπει να μεταφράζεται αναγκαστικά στις αντίστοιχες και πολύ στενές μορφές εκλογικής πολιτικής που έχουμε σήμερα. Υπάρχουν πολλοί τρόποι να χρησιμοποιήσεις την εκλογική διαδικασία ως όχημα, μέσο, πλατφόρμα, ως πεδίο στο οποίο μπορείς να επιχειρηματολογήσεις για την αναγκαιότητα των δικών σου συγκεκριμένων πολιτικών – και σε αντίθεση με την εκλογική μηχανή που χαρακτηρίζει τα σύγχρονα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, έχοντας καταστήσει όλα τα άλλα περιττά.

Τα τελευταία τριάντα χρόνια, ολόκληρη η συλλογιστική των κομμάτων έχει περιοριστεί σε μια μάχη για τη νίκη στις εκλογές, τη διατήρηση στην εξουσία ή την επιστροφή σε αυτήν. Έχει σημασία να θυμηθούμε το κλασικό σλόγκαν του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο: «Durch das Fenster redden» («Μίλα μέσα από το παράθυρο»). Το σύνθημα αναφερόταν στη χρήση του κοινοβουλίου, ως ευκαιρία αμφισβήτησης των ισχυόντων κανόνων και ορίων του πολιτικά εφικτού, με έμφαση σε όσους βρίσκονταν απ' έξω, προκειμένου, κατά αυτόν τον τρόπο, να ξεπεραστεί το χάσμα ανάμεσα στον δρόμο και τα έδρανα του κοινοβουλίου. Επομένως, το πρόβλημα δεν είναι τόσο η χρεοκοπία της εκλογικής πολιτικής καθαυτής (ή του κοινοβουλευτισμού), αλλά ο βαθμός στον οποίο η εστίαση στη διεκδίκηση των εκλογών και η έμφαση στους κοινοβουλευτικούς ελιγμούς αποκλείουν άλλα πεδία δράσης.

Η πρόκληση τώρα είναι να σκεφτούμε εφικτούς πολιτικούς στόχους που να υπερβαίνουν τους υπάρχοντες περιορισμούς. Με ποια μέσα μπορείς να αποκτήσεις αποτελεσματική φωνή παρέμβασης, έτσι ώστε να συμμετέχεις στη λήψη πολιτικών αποφάσεων; Πώς μπορείς να χρησιμοποιείς την κατά τόπους πολιτική ισχύ προκειμένου να διασφαλίσεις τη διανομή δημόσιων υπηρεσιών και πόρων, με αποτελεσματικό και δίκαιο τρόπο; Αυτό αποτελεί στην πραγματικότητα τη βάση για κάθε πολιτική συζήτηση. Όταν οι άνθρωποι βλέπουν πως υπάρχει κάτι το οποίο είναι εφικτό και ενδέχεται να είναι και αποτελεσματικό, τότε τα κινήματα μπορούν να αρχίσουν να διαθέτουν δυναμική.

Ιστορικά μιλώντας, υπάρχουν πολλά παραδείγματα όπου ένα κίνημα ή ένα κόμμα, με αναφορά σε τοπικό επίπεδο, αξιοποίησε ευκαιρίες πολιτικής παρέμβασης προκειμένου να οικοδομήσει δεσμούς αλληλεγύης, να δημιουργήσει κοινούς μακρόπνοους στόχους, που δεν υπάγονταν στην (αποριζοσπαστικοποιημένη) εθνική εκλογική στρατηγική κομμάτων, όπως οι Εργατικοί ή το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα. Η ολική παραγνώριση της κοινοβουλευτικής πολιτικής είναι μια ακροαριστερή μέθοδος που παράγει ήττες. Η πολιτική πρέπει να ξεκινά από το εκάστοτε υφιστάμενο σημείο πρόσβασης, όπως είναι γενικώς αντιληπτό. Συνεπώς, από τη σκοπιά της δημοκρατίας, είναι λογική ήττας η ακροαριστερή παραγνώριση των εκλογών και του κοινοβουλευτικού πεδίου και η υποβάθμισή τους σε απολύτως εργαλειακούς θεσμούς ή σε ζητήματα τακτικής. Σαφώς και υπάρχουν περιπτώσεις όπου η εκλογική εκστρατεία ή η δημιουργία ενός εκλογικού συνασπισμού δεν είναι πολιτική προτεραιότητα. Ωστόσο, επί της αρχής, μου φαίνεται ανόητο να μην αναγνωρίζεται ότι τα παραπάνω αποτελούν βασικά πεδία διεξαγωγής της πρακτικής πολιτικής.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Τα τελευταία 15 χρόνια παρατηρούμε νέες μορφές θεωρητικοποίησης και νέες πολιτικές πραγματικότητες εκ μέρους της αριστεράς, που φαίνεται να παραγνωρίζουν στην ανάλυσή τους τον κρατικό μηχανισμό και, κατ' επέκταση, τον θεσμό του κόμματος ως τη σύγχρονη μορφή αντιπροσώπευσης των διαφόρων αντικρουομένων συμφερόντων. Το έργο των Hardt και Negri είναι ένα παράδειγμα αυτής της θεωρητικής και πολιτικής τάσης. Μπορείτε να ιστορικοποιήσετε τα αίτια αυτού του φαινομένου; Θεωρείτε ότι η σύγχρονη αριστερά θα πρέπει να καταπιαστεί πιο συστηματικά με αυτά τα ζητήματα;*

GEOFF ELEY: Ανάμεσα στο 1870 και το 1890, η σοσιαλιστική παράδοση παρήγαγε την έννοια του μαζικού κόμματος. Η αριστερά εδραίωσε το μακροχρόνιο μοντέλο του εθνικού κοινοβουλευτικού κόμματος και της συνασπιζόμενης με αυτό ομοσπονδίας εργατικών ενώσεων, ένα μοντέλο προσαρμοσμένο στις εκλογές, ενώ ταυτόχρονα διοχέτευε τη μαζική συμμετοχή μελών σε εκπαιδευτικές λέσχες, καλλιτεχνικές, ψυχαγωγικές, αθλητικές, συνεταιριστικές και κοινωνικές λέσχες αλληλοβοήθειας, και αντίστοιχα λέσχες για τις γυναίκες και τη νεολαία. Μέχρι το 1900, το μοντέλο αυτό είχε γίνει τόσο επιτυχημένο που υιοθετήθηκε και από τους αντιπάλους της αριστεράς – πρώτα από τους καθολικούς, συντηρητικούς και φιλελεύθερους, και μετά το 1918 από τους φασίστες. Μετά από την περίοδο 1917-1923, οι κομμουνιστές ακολούθησαν το ίδιο μοτίβο. Αυτό το σοσιαλιστικό συνεταιρίζεσθαι (ας το πούμε έτσι) στόχευε στο να εισχωρήσει και να οργανώσει την ολότητα της ζωής των υποστηρικτών του, ιδανικά στηριζόμενο από τις τοπικές κυβερνήσεις, που η αριστερά θα είχε υπό τον έλεγχό της και εν τέλει από το μελλοντικό σοσιαλιστικό κράτος.

Αυτό το μοντέλο θεμελίωσε το κοινοβουλευτικό κόμμα στην καθημερινή ζωή των μελών του. Η υπόσχεσή του ενέπνευσε πολύ ευρύτερους κύκλους, πέραν των εργατών, δημιουργώντας λαϊκές ελπίδες στις επιμέρους κοινότητες, κατά τη διάρκεια συγκεκριμένων εκλογικών εκστρατειών, καθώς οι συνασπισμοί αυτοί δημιουργούνταν με σκοπό να κυβερνήσουν. Στο απόγειό τους, από τις αρχές του 20ού αιώνα έως τη δεκαετία του 1960, τα σοσιαλιστικά και τα κομμουνιστικά κόμματα έγιναν πόλος έλξης διαφορετικών ομάδων: μισθωτοί, εργάτες, άτομα με διαφορετικές δεξιότητες, επαγγέλματα, ηλικίες, θρησκείες, εθνικότητες, φύλα, καθώς και εργαζόμενοι του τριτογενούς τομέα [white-collars / «χαρτογιακάδες»], επαγγελματίες, διανοούμενοι, άνεργοι, μέλη εθνικών ή άλλων μειονοτήτων που υφίσταντο διακρίσεις κ.ο.κ. Επρόκειτο για ένα μείζον επίτευγμα. Ωστόσο, οι αλλαγές μετά το 1945, στην αρχή ο καταναλωτικός καπιταλισμός της περιόδου της μεγάλης ευημερίας, κατόπιν η μεταφορντική μετάβαση, κατέστρεψαν σταδιακά τις υποδομές αυτές, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να διαδοθούν ευρέως οι διάφορες σοσιαλιστικές κουλτούρες. Το παλιό μαζικό κόμμα, που λειτουργούσε ως κίνημα ριζωμένο στις εργατικές κοινότητες και ήταν πόλος έλξης ευρύτερων υποστηρικτών και προσδοκιών, είχε παρέλθει. Μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει η αριστερά στο μέλλον αφορά το τι θα μπορούσε να το αντικαταστήσει.

Το επιχείρημά μου είναι αρκετά συνοπτικό. Προφανώς, η κατάσταση διαφέρει από χώρα σε χώρα. Η παραπάνω περιγραφή αφορά κυρίως την κεντρική και βόρεια Ευρώπη. Ωστόσο, από θέση αρχής θεωρώ ότι έχει γενικότερη εφαρμογή. Ξεκινώ από μια βασική παραδοχή, αναφορικά με τις συνθήκες που επέτρεψαν να δημιουργηθεί η υποδομή (infrastructure) για ένα, κατά τεκμήριο, επιτυχές μοντέλο αριστερής πολιτικής κατά τη διάρκεια των πρώτων δύο τρίτων του 20ού αιώνα. Με την καπιταλιστική αναδιάρθρωση και τους συνακόλουθους κοινωνικούς και πολιτικούς μετασχηματισμούς των τελευταίων δεκαετιών (συμπεριλαμβανομένων των νέων κρατικο-θεσμικών σχέσεων και μορφών), αυτό που συνοπτικά αποκαλούμε νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, ο μηχανισμός αυτός έχει καταστεί παρωχημένος.

Σε αυτό το σημείο συγκλίνω, κατά κάποιο τρόπο, με τη λογική των Hardt και Negri, αν και δεν θεωρώ ότι η χρήση της έννοιας του «πλήθους» είναι, έστω και κατ' ελάχιστον, χρήσιμη για να συλλάβει κανείς τις νέες μορφές οργανωμένης συλλογικής δράσης και δημοκρατικής πρακτικής, που μπορεί να ξεκινήσει να αντικαθιστά ό,τι έχει πλέον οριστικά χαθεί.

Από τη δεκαετία του 1970, η αριστερά ακολούθησε δύο διακριτές οδούς. Από τη μία πλευρά, ο κόσμος των κοινοβουλευτικών κομμάτων: αρχικά βασιζόμενα σε συνεκτικούς και υψηλής έντασης μηχανισμούς μελών, σε σοσιαλιστικές υποκουλτούρες, σε ταξικές εργασιακές ή τοπικές κοινότητες αλληλεγγύης, οι οποίες τώρα χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά για εκλογικούς σκοπούς. Ο άλλος κόσμος είναι ο κόσμος των νέων κοινωνικών κινημάτων, των νέων εξω-κοινοβουλευτικών λαϊκών κινημάτων: περισσότερο χαλαρές ενώσεις (associations) ατόμων με παρόμοιους προσανατολισμούς, που συναντώνται σε δημιουργικά κινήματα πολιτών και σε άλλες μορφές ακτιβισμού, πέρα από τα όρια του κοινοβουλευτικού συστήματος. Αυτό το είδος μιας «από τα κάτω» ανυπακοής ανθίζει τόσο στις «εναλλακτικές σκηνές» των μεγάλων πόλεων και των πιο εξευγενισμένων επαγγελματικών και ημι-μποέμ θυλάκων, όσο και στους ηθικο-πολιτισμικούς χώρους μικρότερων πόλεων και χωριών, όπου έχουν βρει καταφύγιο κοινότητες συναισθήματος, φορείς των μετά-το-1968 αξιών. Αυτοί οι δύο, αρκετά διακριτοί αριστεροί σχηματισμοί, έχουν μια ξεχωριστή και αλληλοεπικαλυπτόμενη εμπειρία. Επίσης, αναφέρονται

σε διαφορετικές περιόδους στην ιστορία της αριστεράς. Ο πρώτος αναφέρεται στη χρονικότητα των κύριων επιτευγμάτων των σοσιαλδημοκρατικών και κομμουνιστικών κομμάτων, στα πρώτα δύο τρίτα του 20ού αιώνα. Ο δεύτερος, αντανακλά τη ρευστότητα της περιόδου που ακολούθησε.

Τι σημαίνει αυτή η διαίρεση ανάμεσα σε κόμματα και κινήματα; Τα σοσιαλιστικά κόμματα δεν έχουν πλέον δεδομένη την υποστήριξη των παραδοσιακών τους συμμάχων, οι οποίοι θα υποστήριζαν ενθέρμως τις σοσιαλιστικές συμμαχίες και θα συμπεριφέρονταν αξιόπιστα στις εκλογές. Η ικανότητα των κομμάτων να παράγουν ακτιβιστικές ταυτίσεις και να δεσμεύουν τα μέλη τους σε ευρύτερα προοδευτικά δίκτυα έχει παρέλθει οριστικά. Τα κόμματα είναι πλέον αποκλειστικά κοινοβουλευτικοί μηχανισμοί. Στον εξωκοινοβουλευτικό κόσμο, αντιθέτως, ζωηρά κοινωνικά κινήματα αναπτύσσονται σε τοπικό επίπεδο και είναι σε μεγάλο βαθμό αποσυνδεδεμένα από τα εθνικά κόμματα. Τέτοια παράλληλα συστήματα αριστερής πολιτικής δέσμευσης, αν και μπορεί να γίνονται αποτελεσματικά σε εκλογικό επίπεδο, καταρρέουν μόλις οι σοσιαλιστές σχηματίζουν κυβέρνηση. Οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν τη συμμετοχή των κοινωνικών κινημάτων, μέσω της διανομής δημόσιων αξιωμάτων, της δημιουργίας νέων χρηματοδοτικών ευκαιριών και της ανάθεσης «υπεργολαβιών» (sub-contract) σε πεδία έρευνας και δημόσιας πολιτικής (συνήθως σε γυναικεία θέματα, ζητήματα φυλετικής ισότητας, τέχνες και πολιτισμό). Τέλος, στην αντιπολίτευση, τα σοσιαλιστικά κόμματα μπορούν να συγκλίνουν πιο εύκολα με τους εξωκοινοβουλευτικούς σχηματισμούς. Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1980, τα κόμματα διαρκώς περιορίζονται στην κοινοβουλευτική επικράτεια. Οι δεσμοί είναι στενότεροι με την τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς είναι ευκολότερα διαχειρίσιμη η συνεργασία με τοπικά και αποκεντρωμένα κινήματα.

Τα σοσιαλιστικά κόμματα σήμερα *φοβούνται* την εξωκοινοβουλευτική δράση. Από τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, τα ευρύτερα κοινωνικά κινήματα συγκροτήθηκαν γύρω από συγκεκριμένα θέματα ή γεγονότα *χωρίς* την υποστήριξη πολλών κοινοβουλευτικών σοσιαλιστών – ειρηνικά κινήματα, καμπάνιες υπέρ των εκτρώσεων, διαδηλώσεις εναντίον των πυρηνικών όπλων, εκστρατείες εναντίον της Μαφίας στη Σικελία, καταλήψεις κ.ο.κ.

Συνεπώς, το υπόδειγμα του εθνικού σοσιαλιστικού κόμματος και του συνδεόμενου με αυτό συνδικάτου, τόσο αποτελεσματικό από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι τη δεκαετία του 1960, έχει τελειώσει. Για πρώτη φορά από την ανάδυση των εργατικών κινημάτων το αίτημα για δημοκρατική ανανέωση έρχεται από αλλού – όχι απλώς *έξω* από τα επίσημα σοσιαλιστικά κόμματα, αλλά συνήθως από θέσεις *ενάντια* σε αυτά. Για παράδειγμα, η δραστηριότητα σε ένα από τα πιο ζωτικά πεδία πολιτικής δράσης, τον αντι-ρατσιστικό ακτιβισμό και τη συλλογική αυτο-οργάνωση μεταναστών, προσφύγων, αιτούντων άσυλο και εθνοτικών μειονοτήτων, ελάχιστα σχετίζεται, όχι μόνο με τα αριστερόστροφα κόμματα αλλά ακόμη και με τα ίδια τα νέα κοινωνικά κινήματα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Μια ισχυρή και επιτυχημένη αριστερά συνδυάζει τις εκλογικές και κοινοβουλευτικές με τις κοινωνικές και εξωκοινοβουλευτικές στρατηγικές. Με άλλα λόγια, η «αίθουσα εκλογικού αγώνα» («the committee room») και οι «δρόμοι» πρέπει να αλληλεπιδρούν. Δυστυχώς, στην Ευρώπη σήμερα, εξαιτίας ευρύτερων πολιτικών και πολιτισμικών αλλαγών που εκκινούν από τις δεκαετίες του '60 και του '70, οι δύο αυτές όψεις της δημοκρατικής πολιτικής έχουν αποσυνδεθεί. Πώς θα μπορούσαν να επανασυνδεθούν;*

GEOFF ELEY: Ενόψει της αποριζοσπαστικοποίησης του κέντρου και των αποκαρδιωτικών αποτελεσμάτων σε πρόσφατες εκλογικές αναμετρήσεις, τα υφιστάμενα σοσιαλιστικά κόμματα δεν φαίνεται να προσφέρουν διεξόδους. Ισχυρότερες συναρθρώσεις ανάμεσα στον «από τα κάτω» ακτιβισμό (grass-roots activism) και σε πολιτικές συμμαχίες εντός των κομμάτων, συνήθως λαμβάνουν χώρα σε τοπικό μόνο επίπεδο. Για να υπερβεί η πολιτική των κοινωνικών κινημάτων το τοπικό πλαίσιο και να γίνει πιο αποτελεσματική απαιτείται μια αριστερά ικανή να δραστηριοποιηθεί σε ευρύτερα πλαίσια – σε περιφερειακό ή δια-τοπικό επίπεδο, στα διαφορετικά πεδία της σημερινής δημοσιότητας (ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, ίντερνετ, μπλογκόσφαιρα, εφημερίδες, ραδιόφωνο και τηλεόραση), σε εθνικά κοινοβούλια και συλλογικά σώματα, διαμέσου κομμάτων και αστερισμών ΜΚΟ, ομάδων πίεσης, εκστρατειών για συγκεκριμένα ζητήματα, σε διεθνικές πρωτοβουλίες κ.ο.κ. Για να ανακτήσει τη χαμένη της αποτελεσματικότητα, η αριστερά πρέπει να βρει τρόπους να ενώσει τα διαφορετικά αυτά πεδία

Έχω την εντύπωση (σε πλήρη αντίθεση με την απογοητευτική πορεία του βρετανικού Εργατικού Κόμματος στις τελευταίες δύο εκλογές, για να χρησιμοποιήσω το παράδειγμα ενός κάποτε ζωηρού αλλά πλέον απονευρωμένου κόμματος), ότι φαινόμενα σαν το σημερινό Σκωτσέζικο Εθνικό Κόμμα [SNP] ή το Podemos και φυσικά τον ΣΥΡΙΖΑ (ανάλογα με την έκβαση της σημερινής κρίσης) αρχίζουν να δείχνουν έναν δρόμο προς το μέλλον.[9]

Η Ευρώπη σε καιρό κρίσης

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Στο βιβλίο σας* After the Nazi Racial State *(Rita Chin / Heide Fehrenbach / Geoff Eley / Atina Grossmann (επιμ.), Michigan University Press, Μίσιγκαν 2009) γίνεται μια προσπάθεια να επανεισαχθεί η έννοια*

της φυλής (race) ως νόμιμο θεωρητικό και εμπειρικό αναλυτικό εργαλείο της διαφοράς στην Ευρώπη. Για ποιους λόγους θεωρείτε την έννοια χρήσιμη για την ιστορική ανάλυση των μεταπολεμικών κοινωνιών; Είναι πιθανό να δούμε την ακροδεξιά να παίρνει τα ηνία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο της ανασύνθεσης της ευρωπαϊκής πολιτικής σκηνής μετά το 2008;

GEOFF ELEY: Φυσικά και πρόκειται για μια εξαιρετικά ευαίσθητη και περίπλοκη περιοχή. Κάθε φορά που επιχειρηματολογείς ότι η «φυλή» πρέπει να αντιμετωπιστεί με σοβαρότητα ως κατηγορία ανάλυσης, ελλοχεύει ο κίνδυνος να φανεί ότι αποδέχεσαι πως υπάρχει κάτι «αληθινό», με την έννοια της αντικειμενικής ή επιστημονικής εγκυρότητας. Θα ήθελα λοιπόν εξαρχής να κάνω τη διάκριση ανάμεσα στη σημασία να διερευνηθούν οι λειτουργίες της «φυλής» στην πολιτική και κοινωνική ζωή, και στην ηθική και επιστημολογική ανάγκη να αμφισβητηθεί η ύπαρξή της. Αυτό *επ' ουδενί* δεν σημαίνει τη νομιμοποίηση φυλετικών θεωριών ή την πραγματοποίηση (reifying) φυλετικών διαφορών.

Υποστηρίζω ότι αντιλήψεις περί «φυλής» κυκλοφορούν ευρέως και τυγχάνουν αποδοχής, εδραιώνονται στην κοινωνική συνείδηση και με *αυτούς* τους όρους γίνονται πραγματικές, ανεξάρτητα από την επιστημονική τους εγκυρότητα. Μια κυβερνητική πρακτική, ένα σύστημα πολιτικών, μια σειρά λόγων (discourses), ένα επιστημονικό σώμα, μια θρησκευτική ιδέα, μια μεγάλη πολιτική ιδέα, βίαια γεγονότα, δημόσια θεάματα, πολιτικές καμπάνιες κ.ο.κ., όλα αυτά δημιουργούν κατηγορίες, τις οποίες οι άνθρωποι *πρέπει να κατοικήσουν* (*inhabit*), πρέπει να μάθουν να ζουν μαζί με αυτές και μέσα σε αυτές. Έτσι ήθελε η αλτουσεριανή έννοια της «έγκλησης» [interpellation] να καταλάβουμε την ιδεολογία: αρχίζουμε να αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας με έναν συγκεκριμένο τρόπο, αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας σε μια δέσμη ιδεών και εγκλήσεων, μας εγκαλούν. Η έγκληση δεν είναι αυτόματη, αναπόδραστη, μη αναστρέψιμη. Επιπλέον, υπάρχουν ανταγωνιστικές ιδέες εκεί έξω: η ιδέα της «φυλής» μπορεί επίσης να αμφισβητηθεί. Όμως, όπως και να έχει, οι ιδέες περί «φυλής» δημιουργούν τόπους στους οποίους, στην πράξη και σε διαφορετικό βαθμό συνειδητοποίησης, οι άνθρωποι σε κάθε κοινωνία *δεν έχουν άλλη επιλογή από το να κατοικήσουν (have little choice but to dwell).* Αυτό περιγράφει κάτι παραπάνω από μια απλή *διαδικασία* «φυλετικοποίησης», ή την ύπαρξη μιας ρατσιστικής στάσης ή ιδεολογίας, η οποία είναι, κατά κάποιον τρόπο, εξωτερική είτε δευτερεύουσα προς μια υλική πραγματικότητα που δομείται γύρω από κάτι άλλο. Περιγράφει μια *πραγματική κοινωνική τοπογραφία*: μορφές καθημερινότητας, υπαρκτά μοτίβα οργανωμένης κοινότητας, μια ολόκληρη αρχιτεκτονική κοινής ύπαρξης, τρόπους ρύθμισης του ιδιωτικού και δημόσιου χώρου, θεσμικούς μηχανισμούς, συστήματα κυβερνητικότητας. Εάν δεν αναμετρηθούμε ευθέως με τη «φυλή», χάνουμε αυτή τη ζωτική υλικότητα. Η «φυλή» διατηρεί την ανθεκτικότητα και τη γοητεία της, γιατί αναφέρεται σε έναν πραγματικό κόσμο ιδεών και πρακτικών. Γι' αυτό και πρέπει να σπάσουμε τη σιωπή γύρω από αυτήν.

Αυτό καθίσταται επείγον *ακριβώς διότι* η δεξιά αναφέρεται τόσο έντονα στη «φυλή». Από τη δεκαετία του 1990, και ίσως ακόμη περισσότερο από το 2008 και έπειτα, η δεξιά εδράζει την επιτυχία της στις αναφορές στη φυλή. Δεν υποστηρίζω ότι πρέπει να γίνουμε και εμείς ρατσιστές, ούτε ότι πρέπει να κινηθούμε δεξιότερα για να ανακόψουμε την επιρροή της δεξιάς. Αυτό κάνουν με ολέθρια αποτελέσματα τα τελευταία πενήντα χρόνια η κεντροδεξιά και η σοσιαλδημοκρατία. Αυτό που υποστηρίζω είναι ότι εάν θέλουμε να ανακόψουμε τον ρατσισμό, ίσως να είναι πιο αποτελεσματικό, ως πρώτο βήμα, να αναγνωρίσουμε την «πραγματικότητα» της φυλής ως μιας δέσμης περιγραφής του κόσμου στον οποίο κατοικούμε.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ: *Αυτή την περίοδο γράφετε μια γενική ιστορία της Ευρώπης στον 20ό αιώνα. Ποιες είναι οι κύριες δυσκολίες που αντιμετωπίζει κανείς όταν στοχάζεται την πρόσφατη ευρωπαϊκή ιστορία σε μια περίοδο έντονης πολιτικής και κοινωνικο-οικονομικής κρίσης;*

GEOFF ELEY: Οι προκλήσεις είναι οι ίδιες που αντιμετωπίζει κανείς στη συγγραφή οποιασδήποτε γενικής ευρωπαϊκής ιστορίας. Για παράδειγμα, έχω αναλάβει τη δέσμευση να γράψω μια ιστορία *αυθεντικά* Ευρωπαϊκή – που να αναφέρεται εξίσου στην ανατολή όσο και τη δύση, στον βορρά και το νότο, στις μικρές και τις μεγάλες χώρες. Οι περισσότερες γενικές ιστορίες πολύ γρήγορα επικεντρώνονται, ουσιαστικά, στην εικόνα από το Παρίσι, το Λονδίνο, το Βερολίνο και ορισμένες φορές τη Ρώμη. Επιπλέον, θέλω να αναφερθώ σε όλες τις διαφορετικές οπτικές και τα είδη ιστορίας: την κοινωνική, πολιτική, οικονομική, πολιτισμική και διανοητική ιστορία, την ιστορία των επιστημών και της τεχνολογίας, την ιστορία των διεθνών σχέσεων, του περιβάλλοντος, των μεγάλων γεγονότων, της καθημερινής ζωής, στο μικρο- και μακρο-επίπεδο κ.ο.κ. Θέλω να καταγράψω τα επιτεύγματα των τελευταίων δεκαετιών στα πεδία της ιστορίας του φύλου, της σεξουαλικότητας, της λαϊκής κουλτούρας, του εαυτού και της υποκειμενικότητας, της ιστορίας των συναισθημάτων. Έπονται τα μεγάλα ερωτήματα προοπτικής: πώς γράφει κανείς μια ευρωπαϊκή ιστορία χωρίς να γίνεται ευρωκεντρικός; Πώς γράφει την ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης χωρίς να γίνεται τελεολογικός; Πώς εξισορροπείται η ανάγκη για μια συνεκτική αφήγηση με τις εθνικές,

περιφερειακές και τοπικές διαφορές; Επιπροσθέτως, επιχειρώ να είμαι δίκαιος ως προς την παγκόσμια, διεθνική και συγκριτική διάσταση.

Η ισορροπία ανάμεσα σε διαφορετικές προτεραιότητες και επίπεδα ανάλυσης είναι δύσκολο να επιτευχθεί, παρομοίως και η αρμονική συνύπαρξη διαφορετικών χρονικοτήτων, όπως, για παράδειγμα, στιγμές πολιτικής αναταρραχής και μοτίβα και λογικές της μακράς διάρκειας (longue durée). Ορισμένα δομικά και μακρόπνοα μοτίβα ανάπτυξης (δημογραφία, οικογενειακές σχέσεις, σεξουαλικότητα, παιδική ηλικία, διαγενεακές συγκρούσεις, διαχείριση ελεύθερου χρόνου, υγεία και διατροφή, οικολογία και περιβάλλον) απουσιάζουν από πιο γνώριμες περιοδολογήσεις. Πώς εξισορροπεί κανείς τα γεγονότα εμβληματικών ημερομηνιών (1914, 1918, 1933, 1939, 1945, 1956, 1968, 1989) με τέτοιου είδους μοτίβα; Ορισμένα προβλήματα αφορούν ειδικά τον 20ό αιώνα. Πώς επανατοποθετούμε, για παράδειγμα, τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καθώς αποκτούμε όλο και μεγαλύτερη απόσταση από την κατακλυσμιαία εστίαση στα γεγονότα της περιόδου; Τώρα που είμαστε σε θέση να δούμε τον 20ό αιώνα απ' έξω και που αντιμετωπίζουμε ένα νέο ορίζοντα εξίσου σημαντικών αναταραχών, με την κλιματική αλλαγή και τις συνέπειές της, πώς θα μπορούσε το πρώτο μισό του αιώνα (ο αποκαλούμενος «Τριακονταετής Εμφύλιος Πόλεμος» του 1914-1945) να επανατοποθετηθεί σε σχέση με το δεύτερο μισό; Πώς, υπό το φως των γενοκτονιών που μεσολάβησαν, μπορούμε να ιστορικοποιήσουμε το Ολοκαύτωμα και να το μελετούμε συγκριτικά, χωρίς να το σχετικοποιούμε; Πώς να ιστορικοποιήσουμε καλύτερα τα κεκτημένα της δυτικής ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας στις μεταπολεμικές δεκαετίες πριν από την επέλαση του νεοφιλελευθερισμού;

Υπάρχουν και άλλες επιμέρους προκλήσεις. Τις διατρέχει η δυσκολία να εντοπισθεί το κατάλληλο (επιστημολογικό, προοπτικό, ηθικό, πολιτικό) αναλυτικό έδαφος, από το οποίο, εν πλήρη επιγνώσει του ευρωπαϊκού προνομίου και των συνεπειών του, είναι ακόμη εφικτή η υπεύθυνη συγγραφή της ευρωπαϊκής ιστορίας. Με άλλα λόγια, πώς προχωρά κανείς μετά την πορεία της Ευρώπης προς τον «επαρχιωτισμό»;[10]

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΒΛΗΣ: *Κλείνοντας, πώς θα αποτιμούσατε την παρουσία τόσο του ΣΥΡΙΖΑ όσο και του Podemos μέχρι στιγμής, σε αυτή την κρίσιμη συγκυρία για το μέλλον της Ευρώπης; Μπορούν οι πολιτικές που προτείνουν να αποτελέσουν μια μακροπρόθεσμη εναλλακτική, έναντι της συνεχιζόμενης κρίσης που ταλανίζει την ήπειρο;*

GEOFF ELEY: Η σύντομη απάντησή μου είναι πως ο ΣΥΡΙΖΑ και οι Podemos, μαζί με την αξιοσημείωτη ιστορία του Jeremy Corbyn και ορισμένες άλλες εξελίξεις, που πρέπει να επισημάνουμε (π.χ. την αλλαγή στην Πορτογαλία), είναι σημάδια ότι εμφανίζονται σημαντικές ρηγματώσεις στο υπάρχον πολιτικό σκηνικό. Ωστόσο, αυτό ελάχιστα παίρνει τη μορφή ενός «ευρωπαϊκού» πολιτικού λόγου, κάτι από το οποίο δεν εξαιρείται ούτε το DiEM25 του Γιάνη Βαρουφάκη. Το λυπηρό συμπέρασμα που συνάγεται από τις πρόσφατες μη-διαπραγματεύσεις είναι πως η βάση από την οποία μπορούμε να φανταζόμαστε μια βιώσιμη αριστερή πολιτική εντός και για την Ευρώπη, φαίνεται ακόμη να είναι εξαιρετική αβαθής και ισχνή.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σ.τ.μ.: Η συνέντευξη δόθηκε τον Αύγουστο του 2015. Τη μετάφραση έκαναν οι Γιώργος Σουβλής και Γιώργος Γιαννακόπουλος, ενώ την επιμέλεια έκανε ο Γιάννης Μπαλαμπανίδης. Η τελευταία ερώτηση προστέθηκε τον Απρίλιο του 2016. Δύο από τις ερωτήσεις διατυπώθηκαν από τον Γ. Γιαννακόπουλο.
2. Σ.τ.μ.: Δηλ., μέλος της γενιάς του 1968.
3. Σ.τ.μ.: Sonderweg στη γερμανική ιστοριογραφία σημαίνει την ιστορική άποψη ότι η Γερμανία ακολούθησε μια ιδιαίτερη πορεία από την αριστοκρατία στη νεωτερική δημοκρατία, που όμοιά της δεν ακολούθησε καμιά άλλη ευρωπαϊκή χώρα.
4. Σ.τ.μ.: Δηλ., της μοναρχικής αυτοκρατορίας, όταν τα γερμανικά κρατίδια συνενώθηκαν υπό την ηγεμονία του μονάρχη-Kaiser, 1871-1918.
5. Σ.τ.μ.: Στα αγγλικά βλ. Daniel Jonah Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners*, Alfred A. Knopf, N. Υόρκη 1996. Στα ελληνικά βλ. Ντάνιελ Τζόνα Γκολντχάγκεν, *Πρόθυμοι δήμιοι: οι εκτελεστές του Χίτλερ. Οι καθημερινοί Γερμανοί και το Ολοκαύτωμα*, μτφρ. Τάσος Ρόκας, επιμ. Στέφανος Ροζάνης, Terzo Books, Αθήνα 1998.
6. Σ.τ.μ.: Ο οποίος στη διδακτορική του διατριβή, το 1930, υποστήριξε ότι μέχρι το 1914 δεν είχαν γίνει στη Γερμανία εκείνες οι αναγκαίες βαθιές αλλαγές που θα εκσυγχρόνιζαν τη δημοκρατική κοινωνία και θα εκδημοκράτιζαν τη διακυβέρνηση.
7. Σ.τ.μ.: Μέρος της δίτομης ιστορίας του Winkler κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Πόλις με τον τίτλο *Βαϊμάρη: η ανάπηρη δημοκρατία 1918-1933*, Αθήνα 2011.
8. Σ.τ.μ.: Βλ. Brendan Simms, *Europe: The Struggle for Supremacy 1453 to the Present*, Allen Lane, Λονδίνο 2013.
9. Σ.τ.μ: Η απάντηση δόθηκε τον Αύγουστο του 2015.
10. Σ.τ.μ.: Βλ. και το βιβλίο του Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton University Press, Πρίνστον-Ν. Υερσέη 2004.